

1 INTRODUCCIÓ

1.1 Justificació i antecedents

Aquesta tesi doctoral, titulada *Les biblioteques populars de la Mancomunitat de Catalunya (1915-1925)*, estudia l'origen de les biblioteques populars (BP) creades l'any 1915 per la Mancomunitat i el seu desenvolupament fins al maig de 1925, data de supressió d'aquest organisme polític. Dues són les raons essencials que justifiquen la recerca en aquest tema: en primer lloc, perquè no hi ha cap altre estudi sobre aquestes institucions, i en segon lloc, perquè les BP de la Mancomunitat són un model de sistema bibliotecari únic dins del panorama cultural d'Espanya d'aquell moment. Estudar els seus orígens i la seva implantació permet comprendre quina ha estat l'evolució de les biblioteques catalanes i contribueix a situar-les en relació a la història de les biblioteques públiques a Espanya.

La bibliografia sobre la història de les biblioteques públiques a Espanya ha dedicat poca atenció a les biblioteques catalanes d'aquest període. És molt probable que el fet de ser una experiència única a Espanya en aquells anys n'hagi limitat l'estudi i la divulgació. D'un projecte que Eugeni d'Ors, polític i intel·lectual de renom, presentà a la Mancomunitat, en sorgiren les BP i l'Escola de Bibliotecàries, centre on s'impartiren els estudis específics per a les professionals que se n'havien d'ocupar. Del treball sistemàtic de Jordi Rubió, director de la Biblioteca de Catalunya i també intel·lectual de reconegut prestigi, que el substituï en la direcció de les biblioteques, en sorgí la Central Tècnica i les normatives estàndard per al funcionament. Tot plegat constituï un primer sistema de biblioteques públiques, instal·lades en diferents poblacions arreu del territori, pioneres en oferir serveis al públic, que treballaven en xarxa, disposaven de serveis de suport centralitzats i estaven al càrrec de personal especialitzat. Aquests

trets que singularitzen el sistema bibliotecari de Catalunya, com dèiem, queden poc reflectits en la bibliografia espanyola. L'estudi de L. García Ejarque, de gran abast i que conté abundant informació sobre les biblioteques públiques a Espanya, es limita a esmentar el text del projecte d'Ors sobre les biblioteques populars sense exposar-ne la realització i, per tant, sense que reflecteixi la incidència real que tingué.¹ Menys ambiciós i més fidel a la realitat resulta l'estudi de P. Faus, dedicat prioritàriament al projecte de sistema bibliotecari elaborat per Maria Moliner; en aquesta obra es fa referència destacada al pla de la Mancomunitat, a les figures d'Ors i de Rubió, i a les realitzacions més importants que en aquell període es dugueren a terme en el terreny de les biblioteques.²

La bibliografia dedicada al estudi específic de les biblioteques catalanes tampoc ha estat prolífica. El voluminós treball d'A. Galí sobre les institucions catalanes de 1900 a 1936 que recull –de vegades, un tant aleatòriament– tota mena de dades i documents de les accions dutes a terme per les administracions en aquest període, dedica part de l'obra a les BP; en aquest sentit, ha estat una obra bàsica de referència en aquesta investigació per conèixer el context cultural.³ Recentment, la publicació de l'estudi de M.Comas sobre les biblioteques municipals i d'ateneus creades a Catalunya al llarg dels segles XVIII i XIX, ha vingut a cobrir un buit de la història de les biblioteques catalanes.⁴ Malgrat que les conclusions a les quals arriba l'autora en minimitzar el paper pioner de la Mancomunitat en la creació de les BP, divergeixen de les nostres, la seva labor d'investigació sobre les biblioteques que precediren l'acció de la Mancomunitat ens ha facilitat abundant informació per esbossar el context

¹ Luis García Ejarque, *Historia de la lectura pública en España* (Gijón: Trea, 2000).

² Pilar Faus, *La lectura pública en España y el plan de bibliotecas de María Moliner* (Madrid: ANABAD, 1990).

³ Alexandre Galí, "Biblioteques populars", dins *Biblioteques populars i moviment literari*, Llibre XI d'*Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya* (Barcelona: Fundació Alexandre Galí, 1984), p. 7-46.

⁴ Montserrat Comas, *Lectura i biblioteques populars a Catalunya (1793-1914)* (Barcelona: Curial: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001).

bibliotecari de l'època. Una obra insubstituïble, pel seu rigor i abast, ha estat el treball d'A. Estivill sobre l'Escola de Bibliotecàries, treball citat abastament al llarg d'aquesta tesi per les nombroses dades i consideracions que aporta.⁵ L'obra d'Estivill, paral·lelament i prèviament a l'estudi dels inicis de l'Escola, fa un recorregut profund i extens sobre l'origen i implantació de les BP ja que la història de les dues institucions es troba íntimament lligada.

Amb tot, sobre les BP de la Mancomunitat, en l'actualitat, s'ha publicat poc; en canvi, durant els anys de la Mancomunitat les publicacions d'aquest organisme s'hi refereixen sovint, com a propaganda de govern; i, sobretot, durant els anys de la Generalitat amb el govern republicà, aquestes biblioteques ocupen espais en les publicacions professionals de la mà del seu director, Jordi Rubió. El sistema de BP creat a Catalunya serà tema de nombrosos articles de Jordi Rubió en un afany de donar-les a conèixer i difondre la labor que duïen a terme, cosa que el porta a publicar articles divulgatius, a més de les revistes catalanes, en revistes d'Espanya i de l'estranger.⁶ En aquests articles es pot veure el coneixement i l'admiració de Rubió per les biblioteques dels Estats Units –més que no pas les angleses– de les quals en recorda sovint les característiques que les fan tan eficaces –el préstec de llibres, el lliure accés del públic als fons i la sala infantil– i que ell incorporarà a les biblioteques catalanes.

D'altra banda, la consulta de la monografia que el bibliotecari francès M.

⁵ Assumpció Estivill, *L'Escola de Bibliotecàries: 1915-1939* (Barcelona: Diputació de Barcelona, 1992).

⁶ Jordi Rubió i Balaguer, "Les biblioteques populars", *La revista dels llibres*, 18 (octubre 1926), p. 123-135; "Les bibliothèques populaires en Catalogne", dins *La lecture publique: mémoires et vœux du Congrès International d'Alger* (1931), p. 292-297; "Las bibliotecas de Cataluña", *Mundo gráfico* (diciembre 1932); "Popular libraries of the world. Catalonia", dins *Popular libraries of the world*, Ed. Athur E. Bostwick, (Chicago: American Library Association, 1933), p. 258-265; "Les bibliothèques de Catalogne (1934-1935)", *Fédération Internationale des Associations de Bibliothécaires. Publications*, (1935), p. 69-71. Es troben publicats a: Jordi Rubió i Balaguer, *Sobre biblioteques i biblioteconomia* (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995).

Plaut dedicà a les BP ens ha evidenciat el reconeixement que aquest sistema de biblioteques despertà en professionals estrangers.⁷ Per al treball de recerca bibliogràfica, ens hem valgut de l'excel·lent treball de recopilació que en el seu moment confegí C. de Balanzó i amb el qual s'han pogut consultar les notícies sobre les biblioteques populars que estudiem.⁸

La consulta de dades s'ha completat amb el nostre estudi *Les Biblioteques Populars a través dels seus anuaris...*, fruit d'una primera recerca sobre les BP creades per la Mancomunitat, on es fa un buidat sistemàtic del contingut dels primers tretze anuaris publicats des de 1922 a 1936, tot analitzant i comentant les informacions d'acord amb diferents aspectes del funcionament de les biblioteques.⁹ La recuperació de la història immediata i l'interès per la història local ha portat en dos casos a editar breus monografies sobre la vida de la biblioteca que han ajudat a completar el panorama: el llibre commemoratiu de l'aniversari de la biblioteca de Pineda, a càrrec de J. Ferrer i J. Pujades,¹⁰ i la miscel·lània sobre la biblioteca de Granollers, fruit del treball de T.Castelló, M. Gasch i altres.¹¹

1.2 Delimitació del tema

La Mancomunitat, federació de les quatre diputacions provincials catalanes, es constituí a l'abril de 1914 i, malgrat no disposar de capacitat legislativa ni d'un sistema de finançament propi, aconseguí dur a terme en

⁷ Michel Plaut, *Les bibliothèques de Catalogne* (Paris: Les Presses Modernes, 1935). També en fa esment l'article de Charles F. Gosnell, "Spanish libraries under the Republic", *Library journal*, 60 (1935), p. 323-326.

⁸ Concepció de Balanzó, *Les biblioteques populars de la Generalitat de Catalunya* (Barcelona: Escola de Bibliotecàries, 1935).

⁹ Teresa Mañà, *Les biblioteques populars a Catalunya a través dels seus anuaris (1922-1936)* (Barcelona: Facultat de Biblioteconomia i Documentació: Universitat de Barcelona: Diputació de Barcelona, 2001).

¹⁰ Josep Ferrer; Joan Pujades. *Biblioteca Popular Manuel Serra i Moret: 75 anys d'història (1922-1997): Pineda de Mar* (Pineda de Mar: Ajuntament de Pineda de Mar, 1997).

¹¹ Teresa Castelló, Mercè Gasch [et al.], *La biblioteca de Granollers* (Granollers: Ajuntament de Granollers, 2001).

els seus pocs anys d'existència una admirable tasca en el camp educatiu i cultural, entre la qual destacà per la seva novetat i la seva embranzida l'obra de les Biblioteques Populars. El 1915 la Mancomunitat va aprovar el *Projecte sobre la instal·lació a Catalunya d'un sistema de biblioteques populars*, que proposava també la creació de l'Escola de Bibliotecàries, projecte en el qual s'exposaven no només les condicions que havien de complir les biblioteques sinó també la formació del personal que se n'havia de fer càrrec des del moment de la seva inauguració.¹² Tres anys després s'inauguraven les primeres BP. Durant els anys de la Mancomunitat, les biblioteques tingueren un creixement progressiu fins a arribar a implantar-se en vuit poblacions de les quatre províncies de Catalunya: Sallent (1918), Canet de Mar (1919) i Pineda (1922) a la província de Barcelona; Valls (1918) i el Vendrell (1920) a la de Tarragona; les Borges Blanques (1918) a Lleida; i Olot (1918) i Figueres (1922) a Girona.

L'activitat promotora de la Mancomunitat es veié aturada el setembre de 1923 a causa del cop d'estat de Primo de Rivera, capità general de Catalunya. Encara que la Mancomunitat no fou anul·lada immediatament, sí que es veié modificada en la seva composició i funcionament: fou destituït el seu president, retallats els presupostos i perdé gran part de la capacitat executiva. Finalment, va ser suprimida el març de 1925 i liquidats tots els seus assumptes al maig d'aquell any. Les biblioteques creades per la Mancomunitat continuaren funcionant, però passaren a dependre de les respectives diputacions provincials. És per això que el nostre estudi s'inicia el 1915 i es clou el 1925, encara que la promoció de noves biblioteques s'estancà a partir del 1923.

Ultra les acotacions cronològiques hi ha una altra precisió a fer que afecta l'abast i significat del terme "popular". Les biblioteques populars a què ens

¹² El Projecte es troba publicat a: *Butlletí de la Biblioteca de Catalunya*, 2 (1915), p. 122-133; *Quaderns d'estudi*, any I, 1 (1915), p. 44-57 i a l'*Anuari de les biblioteques populars* (1922), p. 75-89. Se n'adjunta una còpia a l'annex III.

referim són biblioteques “públiques” a la manera de les *free public libraries* angleses i nord-americanes, de qui prenen el model però, curiosament, no el nom. Al llarg del segle XIX i inicis del segle XX la denominació “pública” i “popular” conviuen com a termes per denominar les biblioteques destinades a una capa àmplia de la població, encara que no seran denominacions exactament sinònimes.

En principi, cap a la meitat del segle XIX, a Espanya el terme “biblioteca pública” s’usarà només per indicar la possibilitat d’accés a biblioteques universitàries o biblioteques episcopals per part d’un altre públic culte i instruït però no estudiant ni clergat. Aquesta denominació de “pública” no equival exactament a la de “popular” –biblioteques per a tothom– ja que aquestes “biblioteques públiques” són biblioteques de fons patrimonials, de caràcter erudit, d’ús i serveis restringits. Més endavant, en tornar el segle, començarà a usar-se el terme “biblioteca popular” per denominar unes biblioteques dirigides a un públic més general, més ampli, i amb gens o poc nivell d’instrucció. Quan es comencin a crear biblioteques per posar la cultura i la lectura a l’abast de tota mena de públic, és a dir, dotades de fons, espais, i serveis per a ciutadans de tota mena, edat i condició, aleshores es començarà a parlar en els textos de “biblioteca popular” ja que es tractarà d’una biblioteca per al poble. I el poble és, per extensió, la classe treballadora. Per tant, en el moment de la proliferació de biblioteques d’ateneus obrers i altres associacions per a la defensa i millora de les condicions laborals, les biblioteques seran “populars”: obertes a tothom, creades pels col·lectius i destinades als obrers. Es parlarà d’educació popular, de lectura popular i de biblioteca popular. Actualment, el terme que s’usa és “biblioteca pública” i el terme “biblioteca popular” es considera totalment obsolet.

En el nostre cas, la Mancomunitat usarà el terme “popular” però no limitant-se al concepte de biblioteca per als obrers sinó ampliant-ne l’abast;

així, doncs, seguirà el model de les *free public libraries* construïdes amb la voluntat de ser biblioteques per a tots els públics, els obrers i els estudiosos, els adults i els nens, els homes i les dones; biblioteques que no volen adoctrinar sinó instruir, educar i fer persones cultes. Potser serà per mantenir-ne l'arrel semàntica que remet a "poble" que les biblioteques de la Mancomunitat s'anomenaran "biblioteques populars" enlloc de públiques; potser és per similitud amb la denominació alemanya de *Volkshibliotheken*; potser és simplement perquè Ors volgué fer-ho diferent! Sigui com sigui, la denominació de Biblioteca Popular en el nostre treball equival al terme genèric de Biblioteca Pública. El terme ha estat tan arrelat a Catalunya que la denominació de "biblioteques populars" es va mantenir, fins fa pocs anys, en les biblioteques que depenien del Servei de Biblioteques de la Diputació de Barcelona. Actualment les biblioteques públiques del nostre país alternen la denominació escueta de "biblioteca" amb la més estesa de "pública" o "municipal".

1.3 Objectius

Les BP de la Mancomunitat són un projecte innovador que s'articula a partir d'un ampli programa polític, especialment rellevant en l'àmbit de la cultura i de l'educació, i que aconsegueixen implantar-se gràcies al convenciment dels responsables, la preparació del personal i aplicació d'uns sistemes únics dins del panorama bibliotecari del país. La investigació històrica sobre aquestes biblioteques es proposa explicar el seu origen i el desenvolupament, tot descrivint les característiques del seu funcionament, per tal de demostrar l'eficàcia del model que s'aplicà i l'impacte social que tingueren.

La investigació sobre les BP en temps de la Mancomunitat s'ha basat en la recerca de respostes a les preguntes següents:

- Quins factors intervingueren en la gestació i implantació de les BP? Com es dugué a terme la seva creació? Quina funció tenien aquestes biblioteques?
- Quin paper hi tingueren Eugeni d'Ors i Jordi Rubió? Quina fou la seva aportació en les BP?
- Quins models se seguiren per a la implantació de les BP? Quins foren els elements per crear unes biblioteques modernes?
- Com funcionaven aquestes biblioteques? Quines foren les claus del seu èxit?

A partir d'aquestes preguntes, el treball pretén estudiar detalladament els inicis i la implantació de les primeres biblioteques en temps de la Mancomunitat i demostrar la singularitat de les seves aportacions, conseqüència de l'acurada planificació d'un sistema que preveia la formació del personal amb prou anterioritat a la posta en marxa de les primeres biblioteques, i de l'aplicació d'un model de biblioteca que seguia els models moderns de les biblioteques angloamericanes, allunyat de les pràctiques decimonòniques de les biblioteques del país. L'objectiu del treball és, doncs, mostrar que el pla de biblioteques de la Mancomunitat era un sistema de biblioteques innovador i que va implantar-se de manera eficaç i permanent, gràcies a la preparació, capacitat de treball i entusiasme d'Ors i Rubió, els seus dos responsables. Al llarg del treball tindrem ocasió de veure com les decisions preses respecte als edificis, els serveis, el funcionament i el personal de les biblioteques les configuraren com una xarxa de característiques úniques en l'entorn bibliotecari de l'època.

1.4 Metodologia

La recerca que presentem té un caràcter històric i es basa, essencialment, en les fonts primàries conservades en les pròpies biblioteques i en els arxius de les persones i organismes de qui depenien. A aquestes fonts,

evidentment, s'hi ha afegit la consulta de fonts secundàries relacionades amb el tema de la investigació.

Les vuit biblioteques creades per la Mancomunitat existeixen avui en dia, encara que depenen d'organismes diferents i totes elles –llevat de les del Vendrell i Pineda– es troben en edificis de nova planta. Excepte la biblioteca de les Borges Blanques que fou destruïda per una bomba durant la Guerra Civil, totes elles conserven, en quantitat i condicions diferents, nombrosa documentació generada per la seva activitat que ha estat la base de la nostra investigació. El treball de camp ha consistit a consultar i inventariar la documentació que es conserva de les biblioteques del període estudiat; aquesta relació dels documents s'ha afegit a la fitxa de les biblioteques que s'inclou als annexos i on fem un breu historial de cadascuna. La consulta d'aquests materials ens ha proporcionat dades indispensables per a descriure el funcionament de les biblioteques: a partir dels llibres de registre tenim dades per valorar els fons; amb la lectura dels diaris de totes elles –sortosament, el de les Borges Blanques l'hem localitzat a l'arxiu de la Biblioteca de Catalunya– sabem els problemes que tenien amb les instal·lacions i les relacions que mantenien amb la població; de les cartes i les circulars de la Central n'hem estret moltes de les pautes de funcionament... En definitiva, aquesta documentació ha estat la base fonamental de la recerca per a l'anàlisi de l'estructura i organització.¹³

Com a font indispensable s'ha consultat, a l'Arxiu de la Diputació de Barcelona (AD), la documentació generada per la Mancomunitat de Catalunya (1914-1925). Els expedients d'aquest organisme contenen, essencialment, els acords generals del Consell Permanent i les activitats del Consell de Pedagogia, de qui depenien les biblioteques. Així mateix

¹³ En la referència dels documents consultats als diferents arxius de les biblioteques hem eliminat el terme "biblioteca popular" per la qual cosa se citen només amb el nom de la població (Arxiu Valls, Arxiu Canet...). D'altra banda, atès que els arxius no presenten una organització sistemàtica per sèries, la referència remet només al títol del document.

s'hi poden trobar els expedients de les diferents biblioteques des de l'any de la seva creació referents a les concessions, edificis i assumptes diversos. A aquest arxiu van ser transferits l'any 2000 els expedients que encara es conservaven a l'arxiu del Servei de Biblioteques de la Diputació de Barcelona, antiga Xarxa de Biblioteques Populars, hereva de les biblioteques de la Mancomunitat a la província de Barcelona. La documentació recopilada en els expedients consultats d'aquest arxiu és una font complementària de l'anterior.

Les BP, tot i dependre de la Mancomunitat fins a la seva dissolució, tingueren dues etapes diferents de gestió: un primer període, sota la direcció d'Eugeni d'Ors, titular de la Direcció d'Instrucció Pública, secció de qui depenien i la documentació de la qual es troba l'arxiu de la Diputació; i un segon període, sota la direcció de Jordi Rubió i Balaguer, director que ja era de la Biblioteca de Catalunya. El fet que, en aquesta segona època, les gestions de les BP es fessin des de la Biblioteca de Catalunya comporta que part de la documentació es trobi dipositada en l'Arxiu de la Biblioteca de Catalunya (ABC). La consulta de l'ABC no ha pogut ser exhaustiva ja que l'arxiu no compta amb instruments de descripció ni recuperació; tan sols un inventari de capses conservades al magatzem a partir del qual, de tota manera, hem pogut localitzar documents essencials per a alguns apartats del treball, com és el cas dels pressupostos i despeses de les BP des de l'any 1920 fins al 1925.

Pel que fa als arxius personals, tan sols hem pogut consultar l'arxiu personal d'Eugeni d'Ors dipositat a l'Arxiu Nacional de Catalunya (ANC). El fons inclou la documentació generada i rebuda de caràcter personal i familiar, així com la documentació produïda en funció de la seva activitat professional; malauradament, els escassos documents relacionats amb la seva estada a la Direcció d'Instrucció Pública dipositats a l'arxiu no resulten pertinents per a la nostra investigació, així com tampoc la

correspondència dels anys estudiats, tota ella de caràcter personal. L'arxiu de Jordi Rubió no es troba a disposició pública.

La recerca en les fonts primàries de les biblioteques i dels arxius s'ha completat amb la consulta de les publicacions editades bé per la pròpia Mancomunitat o bé pels organismes dels quals depenien. Des de l'any 1920 al 1923, la Mancomunitat edità la *Crònica Oficial de la Mancomunitat*, una publicació de caràcter propagandístic que recollia els acords i actes del Consell, a més d'altres notícies que es feien ressò dels treballs en curs.¹⁴ A través de la *Crònica* es pot seguir l'activitat de les diferents conselleries i seccions de la Mancomunitat, entre les quals les biblioteques: en aquesta publicació s'hi troben les informacions relatives a les adjudicacions i construccions dels edificis. Del mateix any 1920 es pot consultar el llibre *L'obra a fer* on s'exposaven els projectes de futur de la Mancomunitat i el 1923 els volums de *L'obra realitzada. Anys 1914-1923* on es fa balanç poc abans de la supressió.¹⁵ Les informacions sobre les BP ocupen una part important d'aquests informes.

El Consell de Pedagogia, de qui depenien les biblioteques, editava la revista *Quaderns d'estudi* (1915-1924) sota la direcció d'Eugeni d'Ors.¹⁶ La revista contenia bàsicament articles relacionats amb l'ensenyament i la pedagogia, però tenia una part dedicada a les notícies oficials de la Mancomunitat. Sota l'epígraf "La Catalunya que treballa i que juga" s'hi poden trobar sovint les ressenyes de les inauguracions de les biblioteques i les estadístiques de funcionament. D'altra banda, les BP es consideraven sucursals de la Biblioteca de Catalunya, i com a tal els informes i estadístiques de la seva activitat s'inclogueren fins al 1922, data d'aparició

¹⁴ Mancomunitat de Catalunya, *Crònica oficial*, any I, 1 (octubre 1920)-any 4, 8 (agost 1923), (Barcelona: Imprenta de la Casa de la Caritat, 1920-1923).

¹⁵ Mancomunitat de Catalunya, *L'obra a fer* (Barcelona: Mancomunitat, 1919); Mancomunitat de Catalunya, *L'obra realitzada: anys 1914-1923* (Barcelona: Mancomunitat, 1923).

¹⁶ *Quaderns d'estudi* (Barcelona: Consell d'Investigació Pedagògica, 1915-1924), 16 vol.

dels anuaris, en el *Butlletí de la Biblioteca de Catalunya* (1914-1932), revista dedicada bàsicament a estudis bibliogràfics i paleogràfics.¹⁷ Per últim, el pols de la vida de les biblioteques i la seva evolució es pot seguir en els anuaris de les BP publicats per la Direcció de les biblioteques des de l'any 1922 fins al 1936. El anuaris recullen l'activitat anual de les biblioteques per mitjà de les estadístiques i les memòries redactades per les bibliotecàries; a més, inclouen els repertoris de guies de lectura i altres informacions sobre l'activitat de les biblioteques. Per a la nostra tesi, han estat una font d'informació imprescindible ja que incorporen textos legals, disposicions, resolucions de concursos i les instruccions per a la gestió de les biblioteques. A més, alguns dels textos relatius al funcionament, com el reglament i les instruccions, només es publiquen en els anuaris.

La poca bibliografia sobre les BP contrasta amb l'atenció que ha rebut la Mancomunitat com a entitat política, que ha estat àmpliament estudiada, ja sigui en estudis monogràfics dedicats només a aquest organisme, en obres sobre la Diputació de Barcelona o dins d'obres sobre la història de Catalunya. En totes aquestes publicacions, les BP reben un tractament parcial, superficial i en alguns casos, fins i tot erroni, cosa que obliga a consultar-les amb certa cautela.¹⁸ Tot i així, la bibliografia sobre la Mancomunitat ha estat útil, sobretot, per a esbossar el moment polític en què neixen aquestes biblioteques i entendre el valor simbòlic que se'ls atorga.

Per últim, hem de fer notar que els estudis que s'han fet sobre les persones que dirigiren o impulsaren les BP dediquen poca o nul·la atenció a aquest fet. Els nombrosos treballs i biografies sobre Eugeni d'Ors, encara més abundants en aquest passat 2004 que se celebraren

¹⁷ *Butlletí de la Biblioteca de Catalunya* (Barcelona: Biblioteca de Catalunya, 1914-1932), 8 vol.

¹⁸ En l'obra d'Albert Balcells [et al.], *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia* (Barcelona: Proa: Institut d'Estudis Catalans, 1996, p. 454), podem llegir que la inauguració de la biblioteca de les Borges Blanques fou l'any 1916.

cinquanta anys de la seva mort, poques vegades esmenten –ni que sigui de passada– la seva funció de creador i impulsor de les BP. Més greu encara és el cas de Jordi Rubió i Balaguer, de qui està per fer la biografia i es desconeix la documentació de l'arxiu custodiat per la família. En aquest cas, però, disposem de la seva obra sobre biblioteques gràcies a la labor del seu fill Jordi Rubió i Lois, i d'altres bibliotecaris que han treballat per difondre-la. Pel que respecta als polítics que donaren suport a la creació d'aquestes biblioteques, Prat de la Riba ha estat molt estudiat; no així el seu successor, Puig i Cadafalch, de qui les biografies només recorden la seva gran faceta d'arquitecte. En resum, podem dir que la bibliografia és insuficient i parcial i, en la majoria dels casos, no posa de manifest el valor social i cultural que aquestes biblioteques tingueren.

D'altra banda, els testimonis orals de les persones que han viscut de més a prop aquestes biblioteques i, sobretot, han conegut i tractat persones que hi havien treballat, han estat una font d'informació fonamental per a aquesta tesi. En aquest sentit, cal esmentar el suport inestimable que ens ha prestat la professora Carme Mayol, recentment jubilada, que amb el seu coneixement de les biblioteques públiques i, en concret, de les biblioteques catalanes ha aportat, no només dades essencials per al contingut de l'estudi sinó també idees que han ajudat que el desenvolupament d'aquest treball pugui ser més coherent i aprofundit. De la mateixa manera, les converses i consultes al personal que actualment s'ocupa de les biblioteques estudiades, i que coneix bé la seva història, ens ha permès disposar d'informacions, altrament difícils d'obtenir i de confirmar.

1.5 Estructura

El treball s'estructura en dues parts, a les quals precedeix aquesta *Introducció* metodològica. En la primera part, basada essencialment en l'estudi de fonts secundàries, s'exposa el context històric i bibliotecari en el

qual es dona l'aparició de les BP. El capítol titulat *Situació bibliotecària: els precedents* resumeix la situació de les biblioteques públiques a Espanya i, en particular, a Catalunya en el tombant de segle. En aquest mateix capítol es presenta una síntesi del desenvolupament de les biblioteques públiques angleses i nord-americanes –que també denominarem anglosaxones per la seva base comuna de cultura britànica o anglesa– que foren el model de les nostres biblioteques públiques. A continuació, el capítol *El pla de biblioteques de la Mancomunitat* presenta les circumstàncies en què s'originaren aquestes biblioteques: se situa, primerament, la gestació de la Mancomunitat, l'obra cultural que dugué a terme i l'organització administrativa sota la qual s'articularen les BP; a continuació, es descriu el principi d'aquestes biblioteques: com neix la idea, quin concepte de biblioteca pública s'impulsa i amb quins instruments es posa en marxa. En definitiva, la gènesi i disseny del pla a partir del Projecte de creació.

La segona part de la tesi, en la qual s'utilitzen fonamentalment les fonts primàries, està dedicada a la creació i implantació de les BP. En el capítol *La creació d'un sistema* s'exposa cronològicament l'evolució del pla, el seu desplegament, en les dues etapes marcades per les figures dels qui van ser els seus directors en el període de la Mancomunitat: Eugeni d'Ors, des de 1918 a 1920, i Jordi Rubió, des de 1920 a 1925. Al capítol següent, *La implantació del sistema*, retornem cronològicament enrera per descriure amb detall la implantació d'aquestes biblioteques, des dels concursos per a les concessions el mateix any de l'aprovació del Projecte, les característiques dels emplaçaments i dels edificis, la creació dels patronats, les labors del personal, les tècniques de biblioteconomia que s'aplicaven, la selecció dels fons, i l'oferta de serveis, per acabar, finalment, veient l'acceptació que tenien. L'apartat final de *Conclusions* es dedica a fer la síntesi de la investigació i presentar possibles línies de recerca posteriors.

El treball es complementa amb la bibliografia i els annexos. La bibliografia consultada s'agrupa en dues seccions: els fons documentals consultats als arxius i les fonts impreses. En els annexos s'inclou material complementari del treball, agrupat en tres apartats. En l'annex I, es recullen les dades sobre les biblioteques que es troben disperses en els anuaris i aquelles que s'han localitzat en els arxius al llarg de la investigació, amb la intenció de facilitar la consulta sobre la seva història. La fitxa de cadascuna de les biblioteques conté la cronologia de la seva creació, el fons de què disposava, les estadístiques d'ús, la plantilla de personal, la relació de membres del Patronat, la història de l'edifici, i finalment, la descripció dels materials d'arxiu que la biblioteca conserva. Així mateix, en aquest annex, s'hi inclouen les dades sobre les bibliotecàries: biblioteques on treballaren, la promoció a què pertanyien, l'edat en iniciar els estudis i les dades biogràfiques. L'annex II és la relació d'autors i títols dels fons inicials de les biblioteques d'Olot i Sallent, fruit del buidat dels llibres de registre respectius. Finalment, a l'annex III, s'hi inclouen còpies de documents consultats al llarg de la recerca que il·lustren o corroboren les informacions i opinions exposades al llarg del discurs.

Pel que fa als aspectes formals, en la transcripció de textos s'han respectat les particularitats lèxiques, morfològiques i sintàctiques, així com l'ús de majúscules, però s'ha tendit a normalitzar l'ortografia –apòstrofs, accentuació– sempre que no comportés alteracions fonètiques. Aquests fragments citats quan són llargs tenen tractament de paràgraf; quan són breus s'inclouen dins del text per no fer feixuga la lectura. Les biblioteques, si no s'indica el contrari, s'enumeren sempre per data de creació: Valls, Olot, Sallent, les Borges Blanques, Canet, el Vendrell, Pineda i Figueres.

